

PETAR ŠIMUNOVIĆ

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zrinski trg 11, HR-10000 Zagreb
petar@hazu.hr

LIČKA TOPONOMASTIČKA STRATIGRAFIJA

Iako je Lika bogata predrimskim (japodskim) i prethrvatskim arheološkim nalazištima, pretpovijesnih toponima nije se mnogo sačuvalo (*Anvendon, Arupion, Epidocij, Ausankalij, Pset*) kao u prekovalebitskom, primorskom (liburnskom) dijelu današnje Like, ali je naslijeđeno poprilično imena iz romansko-hrvatske jezične simbioze (*Lika, Bag, Supetar, Kosinj, Kvarče, Turan, Kaniža, Počitelj*). Takva toponimija upućuje na diskontinuitet života u doba hrvatske doseobe, kad su se poromanjeni starinci povukli u gore i bavili se stočarstvom, a Hrvati zauzeli polja uz ponornice *Liku, Gacku* i *Krbavu*, na prostoru staroga kulturnog tla, koje su za doseobe Hrvati naselili i intenzivno obrađivali.

U radu se istražuje toponomastička stratigrafija s posebnim osvrtom na jezično porijeklo ojkonima prethrvatske i hrvatske provenijencije. Po ličkim poljima mnoga su zemljišna imena motivirana svojstvima i izgledom prirodnog reljefa (*čret, kal, resnik, mekota, drezga, plas, *plěšb, gvozđ*) ili su nastala ljudskim, kulturnim utjecajem (*gradina, crkvište, vas, selište, grad, gradščak, gradište, turan*). U srednjovjekovnoj ličkoj toponimiji vrlo su zastupljeni etnički ojkonimi na -'ane: *Rešane, Brodnjane, Breštane, Brušane, Jelsane, Pećane*... Takvi ojkonimi pridruženi su uvijek naseljima, kao i ojkonimi od rodovskih, plemenskih te patronimnih ojkonima na -ići: *Mogovići, Kukljići, Lagodušići*... i na -ci: *Novaci, Morinci, Dugopoljci, Glavaci*. Mnogo je toponima koji odlikavaju posjedovne odnose: *Raduč, Otež, Bužim (-m < -n), Hotuča, Janče, Sičevo, Tribikovo, Kovačica, Letinac, Ljupča Vas, Tihotinja Vas, Hotilja Vas*... i društveni ustroj: *Banj Dvor, Banji Stol, Županj Dol*... Doista bogata i još uvijek nedovoljno istražena srednjovjekovna lička ojkonimija doživljava s Krbavskom bitkom 1492. radikalne promjene. Od tada Liku napuštaju mnogi starosjedioci čakavci, a na njihove prostore naseljavaju se novoštokavci ikavci, uglavnom iz zapadne Hercegovine i zapadne Bosne te pravoslavci (Vlasi i Srbi novoštokavci ijekavci) iz unutrašnjosti Balkanskoga poluotoka. U vezi s tom izmijenjenom slikom Like razmatraju se novonastale demografske prilike, nov razmještaj ličkih dijalekata i mjesnih govora i s obzirom na starosjedilačku, čakavsku vlašku populaciju i one nadošle populacije novoštokavskoga ikavskog dijalekta (Bunjevci) i one novoštokavskoga ijekavskog dijalekta, koju činjavaju vlaško-srpski naseljenici.

Lika je u povijesnom i zemljopisnom smislu onaj dio gorske Hrvatske koji povezuje njezin panonski i mediteranski dio. U toj su krajini doseljavanja, zbjegovi i raseljavanja bila jaka, ustrajna i slojevita, što se oslikava u premreženosti današnjih ličkih govora i u povijesnoj ličkoj toponimiji. Njezina je “rubna” gora *Velebit* na jugozapadu, a gora *Plješevica* omeđuje ju sa sjeveroistoka, masiv nekadašnjeg *Gvozda* ‘suma’ (danas *Velika* i *Mala kapela*) sa sjeveroistoka i *Pozrmanje* s jugoistoka. Ličke povijesne župe, za koje zna bizantski car Konstantin Porfirogenet sredinom 10. stoljeća, bile su *Lika*, *Gacka* i *Krbava*.¹ Od njih su kasnije nastale i druge župe, npr. Buška i Pounje te druge.

Likom protječu tri oveće rijeke ponornice: *Lika* (78 km s glavnim pritocima: lijevi: *Novčica* i *Otešica* te desni: *Glamočnica* i *Ĵadova*) i *Gacka* (22 km s potocima i vrelima: *Majerovo vrelo*, *Krajnović potok*, *Trnovac*, *Markovac*, *Knapovac vrelo*, *Pećina...*)² te *Krbava* (20 km) i omanja *Krbavica* (13,5 km). Njihov tok probija se duž prostranih polja i njihova su porječja s drugim pritocima bili najnaseljeniji prostori od prapovijesti do danas. U Lici ima mnogo manjih krških polja, u kojima je zemlja bila tada još neisprana, polojna i plodnija, pa se sijalo i izvozilo žito (zob, raž, ječam, proso), sočivo (leća, slanetak, bob), kasnije i krumpir. Stočarstvo je u Lici oduvijek bilo razvijeno te su to sa šumarstvom i poljodjelstvom bile osnovne grane ličkoga privređivanja. Velebit je poput brane sprječavao jaču demografsku i kulturnu fluktuaciju, te prodor mediteranskog podneblja, pa Lika ima izrazito kontinentalnu klimu s hladnim snjegovitim zimama i toplim sušnim ljetima te blaži kulturni mediteranski utjecaj. Gustoća naseljenosti je niska: oko 8,5 stanovnika po četvornom kilometru.

Grad Gospić upravno je i biskupsko središte sa oko 6.000 stanovnika. Ostali su lički gradići manji: Otočac sa 4.350, Gračac sa 2.790, Brinje sa 1.700, Korenica sa 1.500 stanovnika. Ličani su danas pretežito Hrvati i katoličke su vjeroispovijesti. Srbi (povijesna pretežito vlaška populacija) za osmanlijske vlasti naselili su tada pretežito raseljena hrvatska područja: jugoistočnu Liku, Krbavu i Pounje s oazama u drugim područjima. Ta je populacija za Domovinskoga rata 1991.–1996. u velikom broju napustila Liku, a na neka područja, na kojima je pravoslavni živalj obitavao, naselili su se izbjegli Hrvati iz Bosne. Srbi su i danas, iako u kudikamo manjem postotku, druga nacionalnost u Lici.

Lika je u srednjem vijeku bila gusto naseljena, s više od 250.000 stanovnika, domorodaca, čakavaca. Taj se broj neprekinutim iseljavanjem u povijesnim (ne)prilikama neprekidno smanjivao. Početkom 20. stoljeća (1900. godine) bilo ih je 189.479, a za posljednjega popisa 2001. samo 45.114, i to onih pretežito starije životne dobi.

¹ ὁ βοάνοϲ ἀὐτῶν κρατεῖ τὴν κριβασαν (s je zapisan umjesto *n*), τὴν λίτζαν καὶ Γουτζικᾶν (»i njihov ban vlada Krbavom, Likom i Gackom«) (F. Rački, *Documenta...*, JAZU, Zagreb 1877, 400).

² Dio ponornih voda Like puk povezuje s Paklenicom (stari *Epilicus*), a dio ponornih voda Gacke sa Zavraticom. Ta pučka tumačenja valja ostaviti u okvirima predaje.

Lika je bila obitavana u dubokoj prapovijesti. Njezine špilje *Bezdanjača* ('bezdanka') u Gackoj, *Golubnjača* kraj Kosinja (s imenom iz novijega vremena, nazvana po staništu divljih golubova) i *Cerovačka pećina* kraj Gračaca (nazvana po drvu ceru 'Quercus') najpoznatija su staništa prapovijesnih obitavatelja, o čijim imenima nema nikakva traga.

Najstariji stanovnici primorskog (ličkog) Velebita koji su ostavili tragova svoje materijalne i duhovne kulture bili su Liburni. Od njih su naslijeđena neka imena njihovih gradova i sačuvala su se do danas u hrvatskoj jezičnoj prilagodbi: *Senj* (*Senia*), *Bag* (*Vigium*), današnji Karlobag, *Karin* (*Carinium*) te naselje *Caska* na Pagu (stara Κίσσα) i otočić *Škrda* (Σκίδρα), da spomenemo samo ona imena čija naselja po današnjoj teritorijalnoj raspodjeli pripadaju Lici. Na sjevernome velebitskom području, u današnjoj Lici, živjeli su Japodi. Oni su imali brojne utvrde gradinskoga tipa na vrhovima brda, na biranim strateškim položajima. Te tvrde gradove spominje grčki povjesničar i zemljopisac Strabon u svojoj *Geografiji*³ ovim redom: *Metulum* (Čakovac kraj Josipdola), *Aurupium* (Vitalj kraj Prozora), *Monetum* (na prostoru Brinja), (*A*)*vendon* (Brlog). Grčki zemljopisac Klaudije Ptolemej⁴ (iz 2. st. poslije Krista) ucrtao je na 5. karti Europe, uz *Arupium* i *Ardotion*, još i *Ausancalion* na području između Metka i Lovinca. Velebit naziva *Mons Bebi*, a Plješevicu *Albius/Albanus mons*.

Nakon što je rimski car Oktavijan 35. god. pr. Krista pokorio Japode, Rimljani grade na svojim cestama uzduž napuštenih utvrda svoja naselja koja nije trebalo braniti, pa su gradine na vršinama prepuštene propadanju. Ta su se naselja nalazila na cesti koja je išla od Senije preko Vratnika prema Gackoj, ostavivši japodska imena: *Avendon* (Brlog), zatim *Monecij* (Brinje), pa *Arupij* (Vitalj kod Prozora), zatim *Epidocij* (Kvarte) pa *Ankus* (Široka Kula) do *Ardocija*, kuda se stizalo u *Ausankalij* (Lovinac).

Na temelju tih japodskih toponima i njihova razmještaja očita su dva zaključka: a) Liburnski ojkonomi uglavnom su sačuvani u hrvatskoj jezičnoj prilagodbi, što znači da su ih Hrvati zatekli i(li) su im oblici tih toponima bili preneseni po njihovu romanskom izgovoru, za razliku od navedenih japodskih, koji nisu ni u kakvoj prilagodbi dospjeli u hrvatski jezik. Navedeni japodski ojkonomi već su od Romana napušteni. U doba hrvatske doseobe te su utvrde bile napuštene, a imena zaboravljena. O njima svjedoče povjesničari poput Strabona i Ptolemeja te arheološki ostatci, po kojima je djelomično izvršena njihova ubikacija.⁵ b) Razmještaj japodskih utvrda i rimskih podgradnih

³ Strabonis *Geographica*. Ed. A. Reinecke, Leipzig, Teubner 1897, VII, 5,4. Vidi još M. Marković, *Opis Panonije i Ilirika u Strabonovoj Geografiji* (prijevod lib. VII, cap. 5 uz komentar), Geografski glasnik, 47, Zagreb, 1986, 153–161.

⁴ Claudii Ptolemaei *Geographia*, ed. C. Müller 1983–91, 2. knjiga, u kojoj se navode Obala Liburnije i Ilirije te Obala Dalmacije i dr.

⁵ Vidi podrobnije K. Patsch, *Lika u rimsko doba* (prijevod s originala *Lika in römischer Zeit*), Gospić 1990, *passim*.

naselja kao da su u ta davna vremena trasirali današnju cestovnu magistralu, poveznicu sjeverne i južne Hrvatske, uz koju su rutu zbog prometnih i strategijskih razloga već tada bila podignuta japodska utvrđena naselja.

Etimološka tumačenja tih davnih toponima nisu sasvim pouzdana zbog nedovoljno potvrda, usporednih obličnih i stvarnih veza (vrijeme, položaj, oblik objekta na koje se dotično ime odnosi), pa su moguće samo pretpostavke s obzirom na segmentne odsječke u imenskim oblicima, te su etimologije tih imena više slutnje dotičnih jezičnih pripadnosti i etimoloških zaključaka.

Tim se imenima u nas najviše bavio A. Mayer u svojoj dvosveščanoj knjizi *Die Sprache der alten Illyrien*, Band I, 1957. *Schriften der Balkankommission, Linguistische Abteilung XV, Einleitung I*, Band II, 1959. *Wörterbuch der illyrischen Sprachreste* (dalje citirano: Mayer). Ovako su ta imena protumačena.

ANKUS. Japodska gradina na današnjem brdu Razvaline, na putu od Senja prema Burnumu. Smatra se da je utvrda bila na Trovrhu kraj Široke Kule, koja se u prošlosti zvala *Široki toranj*. Ime *Ancus* vezuje se uz ie. korijen **-anc-* (**-ang-*) sa značenjem 'zavojit' (latinski *ancus qui aduncum brachium habet* – »sa zavojitim rukavcem«, usp. grč. ἀγκών 'luk'). Vjerojatno je davnašnji *Ancus* bio motiviran krivim zavojitim putom. A. Mayer (I, 7) pretpostavlja da se isti japodski korijen (*-anc-*) nalazi i u toponimu *Ausancalij* (kraj današnjeg Lovinca), koji je nastao l-proširkom: *Aus-ancal-io* (Mayer I, 7).

AR-DŌTIUM (Ardocij) i EPI-DOTIUM (Epidocij). Ta dva toponima odnose se na dva nasuprotna tvrdlja. Jedni te toponime smještaju kraj današnjeg lokaliteta Kvarte (W. Tomaschek), drugi ih ubiciraju kraj Janča i Lešća u Gackoj dolini (K. Patsch), ali ih je po arheološkim nalazima pouzdanije smjestiti blizu Perušića na *Romaškoj glavici*, koja imenski slijedi romanski trag starih lokaliteta. Očito se radi o imenu *Dotium/Dōtion* kojemu početni segment **ar-* znači 'niži' kao u toponimu *Aronium* (= *Oneum* = Omiš), kao što segment **epi-* (kao u *Epidaurum*) znači 'blizak, iza' te ti početni segmenti imenâ označuju odnose dvaju lokaliteta istog imena *Dotium* (A. Mayer I, 57), koje je ime, po njemu, potvrđeno u Tesaliji: ΔΩΤΙΟΝ.

ANVENDON (ie. **uen-dh-*). Ovo ime dovode u vezu s albanskim *vënt*, *-ndi* 'naselje, obitavalište', a početni segment imena *a-/an-* znači 'blizu, pokraj'. Tako je i u njemačkim ojkonomimima na *-wende*, pa *an der Wende* znači 'pokraj naselja' (Mayer I, 123). *Avendon* je bilo putno svratište na lokalitetu današnjega brloškog *Crkvišta*, gdje je otkriveno nekoliko rimskih artefakata. U blizini je lokalitet *Gradina* za čije se južne zidine drži da su iz japodskih vremena. Hrvatski toponim *Brlog* (*-log* 'stanište') na mjestu staroga *An-vendon* ima sličnu imensku etiologiju.

ARUPIUM (*Arupij* – Široka Kula). U ilirskim imenima čest je prijelaz dočetka *an-* > *a-* u značenju 'blizu, pokraj', a potvrđena su oba lika, ie. **rup* 'litica' (lat. *rupes* 'litica'). *Aurupium* > *Arupium* (Mayer, II, 69). Ovaj utvrđeni grad smješten je na sjeveroistočnoj strani brda Vitalja kraj Prozora. Hrvatsko ime Prozor upućuje na davnašnji osmatrački smještaj. Početni segment *an-/a-* nosi isto značenje kao zagrebački panonski ojkonom *An-daut-onia* (kao u *Marsonia*). Indoeuropski korijen **daut* (+ *-onia*) znači 'voda, tekućica', pa je toponim motiviran položajem 'naselja uz rijeku', kao što je *Arupion* utvrda na hridi. U ličkom toponimu pretpostavljam sličnu motiviranost.

AUSANKALIJ. Japodsku utvrdu smještaju na strmu uzvisinu do ponornice Like u Medačkoj ravnici, odnosno istočnije uz Ričicu kraj Lovinca (K. Patsch, 60; A. Mayer II, 70). M. Mirković (*O etnogenezi stanovništva Like*, ZbNŽO, 53, 1995, 86) smatra da je vjerojatnija ubicacija Ausankalija kraj Lovinca jer mjere udaljenosti na Peutingerovoj tabli od *Ankusa* do *Ausankalija* (15 milja) i od *Ausankalija* do *Klambecija* (Obrovac, 16 milja) upućuju na to da je rimska cesta u tom dijelu Like zaobizalila položaj današnjeg Metka i vodila ravno preko Mogorovića i Pločâ do Lovinca. Ime je etimološki (i etimološki) u vezi s gradinom *Ancus*: *Aus-anc-al-ijon*. Vidi *Ancus*.

METULON. Taj utvrđeni grad pružio je godine 35. pr. Krista najžešći otpor caru Oktavijanu i usporio Rimljane u napredovanju prema tadašnjoj Sisciji (Sisku). Ubicira se po pronađenu natpisu: *genio loci m(unicipii) Met(uli) Aurelius Maximus...*, te po arheološkim nalazima kraj Čakovca blizu Josipdola. Grad se nalazio na sedlu između dva brda, te se etimolozi domišljaju da je imenski segment **met-*, grč. μετά u značenju 'između, sredinom' sastavni dio imena (A. Mayer I, 79).

MONETION (*Monecij*), japodski grad koji Strabon bilježi μονήτιον, a njegov etnik μονητιῖνοι, smješten je kraj Brinja. Ie. korijen **men-t-/*man-* znači 'ustrmljen'. Dovodi se u vezu s latinskim *mons*, *-ntis* 'brdo'. *Monetion* je bio vjerojatno na mjestu kasnijega gotičkog zamka Sokolca (K. Patsch).

Ta imena nisu preživjela doseobu Hrvata i u hrvatskom jeziku nisu ostavila traga. Ona, međutim, po materijalnoj kulturi i arheološkim nalazima svjedoče o svojem strateškom položaju te o jezičnom i izvanjezičnom značenju u japodskoj Lici.

Kudikamo više obavijesti, stvarne i jezične, pružaju supstratni toponimi koji su posredništvom Romana sačuvani u hrvatskom jeziku i pokazuju dugovjeki slijed obitavanja. Među njima navodimo hidronim LIKA, koje se je ime vezalo za njezino porječje (1.570 km²), a zatim se proširilo na svu pokrajinu. Spominje ga Konstantin Porfirogenet sredinom 10. stoljeća zajedno s imenima drugih dviju ponornica Gacke i Krbave, koja su imena tada označavala hrvatske

župe.⁶ Neki su etimolozi u tom imenu prepoznavali grčku imenicu λύκος ‘vuk’ (B. Kosović⁷), A. Dukić smatra da je motivirano latinskom imenicom *lacus* ‘jezero’, A. Dakić⁸ prepoznaje u imenu Like grčki pridjev λευκός ‘bijelo’. Drugi opet hidronim *Lika* vežu s bavarskim toponimom Lech (u starini Λικίας = Licca = Likus i ta imena s ie. korijenom **uleiqu-* ‘voda’), koji bi korijen bio srodan s lat. *liquidus*.

Ova 78 km duga ponornica u ličkom ulegnuću oko Gospića od Gvozda do Velebita dala je ime starohrvatskoj župi potvrđenoj sredinom 10. stoljeća u Porfirogenetovu djelu (*De administrando imperio*, cap. 30) kao Λίτζα, τὴν Λίτζαν, Asg., koji je oblik preuzet iz hrvatskog lokativa **vъ Licě*.

Na Peutingerovoj karti blizu Starigrada (stari *Argyrumtum*) na ulazu u Paklenicu navodi se *Por(tus) Epilicus* (Kruševički potok, A. Mayer I, 140). Potok *Epilicus* motiviran je hidronimom Lika (u starini naveden kao *Licus*) u ličkoj unutrašnjosti. S grčkim prefiksom ἐπί ‘stražnji, bližnji’ u slobodnijem prijevodu značio bi ‘potok koji dotječe iz Like’.⁹ W. P. Schmid¹⁰ izvodi hidronim Lika od ie. korijena **leik-* ‘teći’. Kako je *-ei-* u osnovi **leik-* davao kratko /i/, trebalo je očekivati u starohrvatskom liku oblik **Lьk-* > **Lak-*. Zato A. Mayer (o. c. 140) polazi od pretpostavljenog oblika **Līkos*, što, smatra G. Schramm,¹¹ nije nužno, jer zamjena /i/ hrvatskim poluvokalom /ь/ događala se kasnije (od 9. do početka 10. st.), kad je kvantiteta već bila neutralizirana (**Līku* > **Līkə*, pa valja pretpostaviti da je oblik *Lika*, kasnije prilagođen rodu kvalifikativa ‘rijeka’ kako je to bilo i u hidronimima *Neretva* (*Narentus*), *Morava* (*Margus*) itd. Moguće je da je u *Epilicus* sačuvan muški rod oslanjanjem na hrvatski kvalifikativ ‘potok’. Nedostatak više antičkih potvrda onemogućuje pouzdaniji zaključak.

Među predromanske toponime koji su romanskim posredništvom došli Hrvatima bio je *Bag*, stara Οὐεγία, latinski *Vēgium*.¹² to ime zabilježeno je 1460. godine u lokativnom obliku »na B’gu«. ¹³ G. Holzer (*ibidem*) predlaže ovakvu prilagodbu: **Bigi* > **Bьgь* > **Bag*. Naime, zbog mlađe provedene

⁶ Const. Porphyrogeneti *De administrando imperio*, cap. XXX, 78, cf. B. Ferjančić, *Vizantinski izvori za istoriju naroda Jugoslavije*, t. II.

⁷ B. Kosović, *Postanak naziva Lika i Ličani*, Lički kalendar za 1935, 76–79.

⁸ A. Dakić, *Otkuda ime Lika*, Vila Velebita, sv. 7, Zagreb 1942, 24–26.

⁹ Postoji stara predaja u puku da je jedan utok Like u Paklenici, a jedan utok Gacke u Zavrtnici. Predaja je, naravno, neprovjerena.

¹⁰ Vidi: *Indogermanische Forschungen* 80, 1975, 80–84.

¹¹ G. Schramm, *Eroberer und Eingesessen (Geographische Lehnnamen als Zeugen der Geschichte Südosteuropas im ersten Jahrtausend n. Chr.)*. Ed. A. Hierschmann, Stuttgart 1981, 285.

¹² Vidi P. Šimunović, *Istočnojadranska toponimija*, Split 1986, 68; G. Holzer, *Historische Grammatik des Kroatischen*, ed. Peter Lang, Europäische Verlag der Wissenschaften, 9, Wien... 2007; A. Mayer, o. c., I, 1957, 220.

¹³ Đ. Šurmin, *Acta Croatica*, Zagreb 1898, 225.

palatalizacije izvodi se od toga oblika hrvatski lokativni oblik **Bъzъ*,¹⁴ odakle se rekonstruira nominativni oblik **Bъzъ*. Kako je /ъ/ bio u slabu položaju, on izostaje, kako je zabilježeno u potvrdi iz 15. stoljeća. Zbog teškog izgovora skupa /-bg/ uspostavlja se paradigma *Bâg*, *Bâga*.¹⁵ Isti *Bag* s južne strane Baške motivirao je ime krčkom ojkonomu *Baška* (*Bag* + *ьska*), Baškim Oštarijama i Baškoj vali u Karlobagu, koji je ovaj oblik imena dobio po nadvojvodi Karlu 1579., kad ga je obnovio.¹⁶

U predromanske toponime ubrajamo *Skadar* (**Skъdъrъ*, 1386. na Krbavi)¹⁷ (: lat. *scardus* 'okomit, ustrmljen'), te nesnim *Škrda* (stara *Σκίρδα*) sa sačuvanim romanskim velarom /k/ ispred prednjojezičnog /i/ i njegova daljeg refleksa u toponimu *Caska* (stara *Κίσσα*), da spomenemo dva otočna liburnska toponima koja su danas uključena u Liku.¹⁸ U ove toponime ubrajamo *Mrsinj* (potvrda 1527. g.), koji označuje polojno zemljište, a onda staru utvrdu na brdu iznad Korenice. U njemu etimološičari prepoznaju ie. korijen **mars*, -*on* s preglašenim ostvarajem¹⁹ > **mrs*- 'močvarište' i etimološki ga vežu s panonskom osnovom **mars*- u *Marsonija* 'današnji Slavonski Brod', odnosno s potokom sa sačuvanim imenom *Mrsunja*, kojim je stara tvrđa *Marsonija* bila optočena. Palatalno /ń/ tumači se kao u toponimima *Sinj* (Vsinj), *Ulcinj* (Ulcinium), *Kosinj* (: cassina) itd.

U predromanske toponime često se uvrštava *Krbava*, iako to ime nije dosad valjano protumačeno. Neki vežu ovo ime s litavskom osnovom *kírba* 'močvarište, baruština'.²⁰ To je izvođenje teško prihvatiti jer bi se očekivala, prihvaćanjem litavske osnove *kírba* u praslavensko doba, prva slavenska palatalizacija, što se nije zbilo. Drugi opet uzimlju za polazište latinizirano ime *Corbavia*, odnosno latinsku imenicu *corbis*²¹ 'koš', te s tim dovode u vezu imenicu *krba* 'naprava od mješine za grabljenje vode'. Uzme li se doista za

¹⁴ F. Ramouš u: *Južnoslovenski filolog*, VI, 1926/7, 165.

¹⁵ S. Ivšić u: *Glasnik Zemaljskog muzeja*, 31, 1919, 156; 32, 1920, 119.

¹⁶ P. Šimunović, *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*, izabrana djela, Golden marketing, 2009, 241. Toponimi južnije od Baga sačuvali su oblike *Vége*, *Věčka kula* (: Vegium). Takvih je imena u staroj Liburniji očito bilo više. Kao pretpostavku navodim oronim *Zavižan* na sjevernom Velebitu u kojem naslućujem prefiksalni oronim *Za-vig* + -'ane 'stanovnici s one strane Baga'.

¹⁷ Ime *Skadar* vuče svoje porijeklo iz predrimskog vremena: *Scodra*, *Σκυρδέον πόλις* u Prokopija i vezuje se s imenom grada u sjevernoj Albaniji. Ime *Skadar* potvrđeno je, osim spomenutog imena u Lici, još i kao *Skadrice* (livade u ličkoj Ostrvici), *Skadar* (selo u istočnoj Bosni i brdo u zapadnoj Bosni). *Skadarska gora* nalazi se na karlovačkom području.

¹⁸ P. Šimunović, *Prvotna simbioza Romana i Hrvata u svjetlu toponimije*, Rasprave Zavoda za jezik 177, 10–11, Zagreb 1985, 187.

¹⁹ Poput nastanka preglašenog /r/ u *mrgin* (: margine), *mrča* (: myrta).

²⁰ Vidi E. Frankel, *Lituanische Wörterbuch*, I, 1962, 256. Na osnovu *kírba* dodavali su, navodno, slavenski hidronimijski sufiks -*ava*.

²¹ D. Pejnović, Etape širenja praslavnog pojma Lika, u: *Lika i Ličani u hrvatskom jezikoslovlju*, ed. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Posebna izdanja 7, Zagreb 2003, 34.

polazište latinski *corb-*, očekivala bi se u starohrvatskome metateza likvida i sl., što se također nije dogodilo.

Krbava je, međutim, ilirska gradina na brdu. Potvrđena je i kao starohrvatska župa u Porfirogeneta (Κριβαβα), u latinskim oblicima (*Corbavia*) u starohrvatskom *Krbava* (*župan Desila Krbave* na Bašćanskoj ploči) itd. Na brdskoj hridi dogradili su Hrvati nakon doseobe svoj grad koji je 1185. postao sjedištem biskupije. Prostrana ravničasta udolina pod gradom nazvana je *Krbavskim poljem* ili *Krbavom*, a ponornice koje njime protječu nazvane su *Krbavom* i *Krbavicom*. Moguće je stoga za oronim Krbavu pretpostaviti slavensku osnovu **krb-/*hrb-/*grb-* ‘uzvisina, hrbat’. Ona je u toponimiji posvuda prisutna, u svim slavenskim jezicima obilato potvrđena, a neki su etimolozi njome pokušali protumačiti etnonim *Hrvati*.²² Slični su toponimi u nas: *Hrbatij* (Hercegovina), *Hrbine* (Rama), *Hrbošnjak* (x 2, otoci u Kornatima), *Krbat* (Kornati), *Krbljina* (gora u Bosni), *Krbograd* (brdo), te uz *Krbavu* i ponornicu *Krbavicu* na Krbavskom polju i srednjovjekovno ličko naselje *Gribi*. Kad je riječ o predromanskim imenima treba spomenuti starohrvatsku župu *Pset* u Pounju i Posanju. Ova je srednjovjekovna župa djelomice svojim zapadnim pounskim područjem ulazila u današnje najistočnije ličko područje. Konstantin Porfirogenet u djelu *De administrando imperio* (cap. 30, 121)²³ navodi ime u ženskom rodu ἡ Πεσέβια, koji je oblik vjerojatno preuzet iz hrvatskoga genitiva, a u hrvatskoj prilagodbi glasio je **P̃sę̃t̃ь*, odnosno *Pzet*, *Pset* (iz god. 1185.) kako se je zvao tamošnji župski grad, vjerojatno kraj današnjeg Petrovca, ali u srednjovjekovnoj Lici spominje i *Mali Pset*. Imenskom prilagodbom (nestajanje predtoničkog /ě/ i eliminacijom prednjeg nazala ę > e svrstavamo ovaj pohrvaćeni toponim na kraj 10. i na početak 11. stoljeća.

U doba doseobe Hrvata toponimija sa svih predromaničkih predjela nije se prenijela. Lokaliteti poput: *Gradina*, *Gračac*, *Graččak*, *Varošina*, *Gomiljane*, *Stražbenica*, *Turni*... posredno upozoravaju na utvrde zaboravljena imena, o kojima, međutim, na tim strateškim mjestima, u njihovu podgrađu svjedoče arheološki nalazi,²⁴ mnogi danas izloženi u Muzeju grada Gospića.²⁵

Međutim, sačuvano je nekoliko toponima koji svojim romanskim podrijetlom i hrvatskim prilagodbama upozoravaju na živu ranu romansko-hrvatsku gospodarsku, biološku i nadasve jezičnu simbiozu. Na to u prvom redu upućuju ovi toponimi:

²² Š. Ondruš, *Otajné tresory. Slov. Chorvata Srb* (str. 117–127), Matica slovenska, Bratislava 2000. Vidi i u Šimunovićеvoј knjizi *Uvod u hrvatsko inenoslovlje*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2009, 202–203.

²³ Caput 30, 121. Vidi B. Ferjančić, o.c.

²⁴ Vidi knjigu K. Patsch, *Lika u rimsko doba* (prijevod s originala objavljenog u Beču 1900, ed. Kaiserische Akademie der Wissenschaften), i u hrvatskom izdanju Biblioteka “Ličke župe”, Gospić 1990.

²⁵ Vidi *Vodič kroz Arheološku zbirku Muzeja Like*, Gospić 1974.

SUPETAR. Jedino ime u hrvatskoj unutrašnjosti tvoreno od romanskog pridjeva *san(c)tu*, koje je u hrvatskoj prilagodbi preko stražnjeg nazala /q/ *sqt-* dalo od kraja 10. stoljeća oblik *sut-* (+ svetačko ime). *Supetar* je bilo središnje upravno i crkveno mjesto župi.²⁶ Nalazio se na okuci rijeke Like kod današnjega Mušaluka. Na tom mjestu stajala je kasnoantička crkva sv. Petra, na lokalitetu koji se i danas zove *Starigrad*. *Supetar* je bio mjesto pučkoga prošteništa, a u njemu je imao svoj dvor ninski biskup, dok je ovaj kraj potpadao pod ninsku biskupiju.²⁷ U njemu je zasjedao sudbeni stol, ondje su se održavali sajmovi. O značenju toga naselja svjedoče nalazi antičke arhitekture. Ostala je zagonetka zašto se je ovo naselje, čije ime je odraz rane romansko-hrvatske simbioze, ugasilo u 15. stoljeću i ostalo neobnovljeno.

POČITELJ. Na mjestu stare fortifikacije sagrađen je u 13. stoljeću srednjovjekovni burg,²⁸ koji je kralj Bela IV. dao u zamjenu Petru Tolemiroviću iz roda Mogorovića za naselja *Kaseg*, *Šičevo*, *Grebenare* i *Brotljan*,²⁹ a kasnije su ga naslijedili Frankopani. Ime je prvi put zapisano 1332. kao *Pochitel*.³⁰ Isto ime potvrđeno je i u Hercegovini: *Posichele v Dobravah* 1444. O ovom je toponimu napisao rad D. Alerić, *Pogled na toponim Počitelj* (75–85) u svojoj knjizi *Pregrišt južnohrvatskih toponima* (HFD, Rijeka 2001, 139 str.). M. Vego smatra da je ime antroponimijskoga postanja.³¹ Đ. Daničić, T. Maretić i P. Skok prepoznavaju u imenu prefiks *po-*, a u sekvenciji *-čitelj* vide korijen **ski-* odnosno **či-*, koji se javlja u riječima *počimuti*, *pokoj*, pa je ime, po njima, nastalo od glagola *počiti*, *počijem*, te je bilo mjesto počinka (stoke) kao što su *Počivala*³² ili romanskovlaški *Durmitor* (< *dormitorium*).³³ R. Matić izvodi ime od nepotvrđene imenice **počitelj*, te je po njemu mjesto »počtovane gospode«, što valja odbaciti. D. Alerić vidi u toponimu mađarsku prilagodbenu posuđenicu **čitelj* koja je u vezi s mletačkom riječi *cittadella*, imenice potvrđene u nas od 14. st. Od toga lika potvrđenog u nas kao *čitatela* razvio se, po njemu, **čitatelj* i haplogijom **čitelj*, a zbog današnjega kratkouzlaznog akcenta na prvom slogu *Pòčitelj*, smatra da je u hrvatski došla preko mađarskog jezika koji ima akcenat na prvom slogu: **csitatel* > **čitelj*. Sve su to manje-više jalova domišljanja s mnogo pretpostavaka. Smatram da u objašnjenju toponima

²⁶ Vidi B. Gušić, *Naseljavanje Like do Turaka*, u: *Lika u prošlosti i sadašnjosti*, Karlovac 1973, 29.

²⁷ S. Pavičić, *Seobe i naselja u Lici*, ZbNŽO, 41, 1962, 21.

²⁸ U Cod. dipl., V (1907) na str. 246. u listini kralja Bele čitamo: *terram Pochotil (vjerojatno Pochitel) pro municione faciendo recepissemus*.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *V. Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium* 1, Zagreb 1868, 393.

³¹ M. Vego, *Iz historije srednjovjekovne Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1980, 467 i 469.

³² *ARj*, s. v. *Počitelj*.

³³ P. Skok, *ER*, I, 323, s. v. *čil*.

treba polaziti od starijeg imena *civitella*, što je romanski deminutiv od *civita*, koji aludira na prisutnost antičkih ruševina,³⁴ od kojega je apelativa tvoreno desetak talijanskih ojkonima. Haplologijom središnjeg predakcenatskoga sloga (kao talijansko *città*) nastaje oblik *cì(vi)tella*, a geminata *-ll-* reflektira se kao *lj* (*Dollia* > *Dulje* > *Duje*, *Almisella* > *Omišalj*, *Dilluviu* > **Divulliu* > *Divulje*). S promjenom roda prema kvalifikativu: *grad*, *tvrdalj*, *kaštel* i sl. oblikuje se ime podgrada: *Po(d)čitelj*. Ovima dvama Počiteljima valja pridružiti zadarski *Vcitegli*, *Viciteli* kako se kasnije zvao *Islam Ocitegl*³⁵ »u Čitelj«, tj. »naselje uz ostatke antičkih ruševina«.

KOSINJ, Gornji i Donji. Mjesto je bilo naseljeno u predrimsko doba. Nalazište brončanih predmeta i žara, a kraj ruševine *Bočać*, sjeverno od Kosinja, zapaženi su ostatci ceste prema Sv. Jurju i morskoj obali. Na tom putu između Jablanca i G. Kosinja, prema Kosinjskoj Begovači i Bakovcu nađen je natpis u stijeni koji svjedoči o ugovorenoj granici između plemena Ortoplina i Parentina, u kojem se navodi kako je dopušten prilaz k živoj vodi Ortoplinima.³⁶ V. Putanec, po vlastitu priopćenju, veže ime *Kosinj* s latinskim apelativom *capsa* te smatra da je riječ o mediteranskom prežitku s promjenom **capsa* > *cassa*, kao u kvarnerskim toponimima **Krepsa* > *Cres* ili *Apsaros* > *Osor* (tal. *Ossaro*). Smatram da je u imenu *Kosinj/Kosin* romanski apelativ *cassinia/cascina*, što je bio nazivak za 'seoce, zaselak'.³⁷ Imenica *cassinia/cascina* toponomizirana je davno, što se očituje u prijelazu romanskoga protoničkog /ã/ u hrvatsko /o/ i u promijenjenom rodu prema kvalifikativu 'zaselak', 'stan', 'katun' ili sl., te kasnije u završnom *-inj* kao u *Ulcinj* (: *Ulcinium*), *Sinj* (: *Olcinium*), *Mrsinj* (: *Marsonia*) itd.

KVARTE je značajno rimsko nalazište u ravnici nad kojom je na brijegu Megdan bio japodski grad *Epidocij*. Na tom su području nađeni zlatnici, ostaci tornja s podzemnim pregradama za čuvanje žita. Uokolo je nađeno ruševina, ostataka mozaika i olovne cijevi, pa se pretpostavlja da su tadašnji stanovnici tuda proveli vodu iz jezera Podgrada (*sic!*).³⁸ Ti arheološki nalazi navode na zaključak da su *Kvarte* bile trgovačko i prometno mjesto na važnoj cesti za

³⁴ Vidi u knjizi *I nomi geografici italiani (Dizionario di toponomastica, storia e significato dei nomi geografici italiani)*, Torino 1991, 214–215, s mnogo potvrda po svoj Italiji.

³⁵ Vidi N. Jakšić, *Hrvatski srednjovjekovni krajobrazi*. Ed. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split 2000, 91. i dalje.

³⁶ V. Karl Patsch, *Lika u rimsko doba* [prijevod], Biblioteka Ličke župe, Gospić 1990, 29–32. Za Ortopline je jasno da su stanovnici stare liburnske *Ortoeple*, koja se u Krešimirovoj darovnici zove *Murula* (od *murus* 'zid, kamen'), što odgovara hrvatskom prijevodu toga ojkoni-
ma koji danas glasi *Stinice*.

³⁷ »... si dice a ogni casale rusticano o pastoreccio, in pianura o sul monte...«, *I nomi geografici italiani*, Torino 1991, 159.

³⁸ Karl Patsch, *o. c.*, 68–69.

koju se pretpostavlja da su pronađeni tragovi između Kvarata i Perušića. U početku su Kvarate bile postaja (*statio*) ili boravište (*mansio*) dok nisu izrasle u važno podgrađe napuštenog *Epidocija*. Za ime *Kvarate* neki drže da je romanski prežitak *quartus*, pase misli da je ime motivirano rimskim kvadratnim izgledom: *castra quadrata*. K. Patsch³⁹ piše o trima izdubenim rimskim kamenovima, koji su služili kao mjera (rimska *kvarta* iznosila je 40 litara). Po tim mjerama za količinu, npr. žita i tekućina, jer su na njima izdubeni kanali za otjecanje vode, zaključuje se s razlogom da je po tim izdubenim kamenovima, koji su dugo bili ukopani u zemlju, jer je narod držao da su turski, motivirano romansko ime *Kvarate*. K. Patsch je u navedenoj knjizi publicirao slike tih kvarata s rimskim vrlo oštećenim natpisom na jednom od njih.⁴⁰ Iako su to zorni dokazi u prilog nastanka imena *Kvarate*, ne bi trebalo zanemariti da je ime moglo biti motivirano udaljenošću (*ad quartum lapidem*) 'lokalitet kod miljokaza'. Jedna rimska milja iznosila je 1481 metar. Koji je miljokaz s razlogom mogao biti ondje postavljen i koji je postao nukleusom kasnijega naselja.

KANIŽA. Na podvodnim terenima porječja Like postoje dvije Kaniže, kraj Gospića i kraj Perušića. Ime je izvedeno od romanskog apelativa *canna* 'trstika' i deminutivnog sufiksa *-icella* > mlet. *-esella* > *Kanižela* i odnose se na polojna područja na kojima obično izrasta trstika. Značenjem i tvorbom odgovarao bi veljotskom toponimu *Kanajt* (< lat. *cannetum*). Teže je za ovakva sela pretpostaviti etiologiju u apelativu *callis* + *icella*⁴¹ za usku ulicu u naseljima kako je to npr. u Prčanju u Boki i drugdje za lat. *cannetum*.

TURAN. Veliki burg na Krbavi na južnom kraju *Turjanskoga polja*. Danas ga zovu *Trojangrad* iznad sela *Turjanski* nedaleko od srednjovjekovne crkvice sv. Marije, koja je bila u sastavu pavlinskog samostana na *Turnu*. Toj staroj utvrdi puk je pridružio romansku imenicu *turris* s disimilacijom *rr* > *rn* (*turris* > *turn*). *Turan* je velika kružna utvrda koja je imenom obilježila svoje podgrađe *Turjanski* (od *Turanski*) i *Turjansko polje*. U tom polju blizu žive vode, samostana i ruševina crkve iz 12./13. stoljeća, nalazi se toponim *Crkvište*. Sav krbavski prostor od Udbine i Visuća do Korenice i *Turjanskog bio* je pun pretpovijesnih, japodskih naselja uz današnje starohrvatske toponime: *Krbava*, *Visuč*, *Jošane*, *Pećane*, *Mekinjane* (nazvano po mekoti, danas *Mekinjar*), *Rebić*, *Gradina* na Debelom brdu, *Mutilić*, *Ivanova Gradina*, *Trojangrad*, *Turjanska gradina*, za koje izvrsni poznavatelj ovih terena i ovih spomenika Milan Kruhek

³⁹ K. Patsch, *a. c.*, 67, te fotografije kamenova s rimskim natpisom na str. 19–22.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ M. Doria, *Grande dizionario del dialetto triestino*. Ed. Il Meridiano, Trieste 1987, 122. U Kotoru *calamet* znači mjesto zasađeno trstikom. U Splitu su već 1090. potvrđena oba (romanski i hrvatski oblik) *Trstenik latine vero Calamet*. P. Šimunović, *Ranosrednjovjekovna toponimija Splitskog poluotoka*, Archaeologia Adriatica, 2, Zadar 2008, 593.

tvrdi da nijedan od spomenutih lokaliteta nije istražen.⁴² Nakon rimske vlasti ostalo je podosta spomenika u Udbini, Podudbini i u Mekinjanima. Hrvatsko srednjovjekovlje ostavilo je mnogo spomenika svjetovnoga i hrvatskoga graditeljstva, zanimljivu srednjovjekovnu toponimiju i bogate glagoljaške spomenike.

Napomenuti valja da se podgrađe župskoga grada *Bužana* zvalo *Potoranj* u vezi s *turnom* koji se nalazio kraj današnjeg Aleksinca. Sličnoga su etiološkog postanja lički toponimi *Borak* 'burgo fortificato, torre di guardia' i *Podborak* od kasnolatinskog *burgum* > mlet. *borgo* 'podgrađe', istoga značenja koje je u toponimu *Varoš* na prostoru Pazarišta u mladoj ličkoj toponimiji.

Iz te mlađe, autohtone ličke toponimije navodimo ojkonom *Rmanj* (: *romanus* 'gradčak rmanjski').⁴³

Predrimaska lička toponimija nije dočekala seobu naroda i nije bila prenesena Hrvatima poput one liburnske, primorske duž padina južnoga Velebita. Nasuprot njoj, rimska lička toponimija integrirala se je u hrvatski toponimijski korpus. Hrvati su, dakle, za doseobe u Liku pri plemenskom ustroju župa: Like, Gacke i Krbave pod svojim banom i županima (usp. toponime *Banjstol* i *Banj Dvor*, *Zupanj Dol* i sl.), zatekli romanska imena, usvojili romanske imenice kojima su neka od imena bila motivirana i ta imena prilagodili svojem jezičnom sustavu. Njihov etimološki i etiološki sadržaj sačuvan je u toponomastičkim osnovama, a imenski segmenti u strukturama tih imena. Hrvati su ih čuli na tim mjestima, prilagodili ih svojem jeziku na tadanjem stupnju njegova razvitka te ta imena svojim onomastičkim sadržajem, jezičnom strukturom, zemljopisnim razmještajem i nepomičnim objektima kojima su ta imena bila pridružena. Ona svjedoče o biološkoj, gospodarskoj i jezičnoj romansko-hrvatskoj simbiozi u prvim stoljećima hrvatske doseobe u Liku.

Kroz sav srednji vijek hrvatska čakavska Lika bila je gusto naseljena, razvila jaku poljoprivrednu djelatnost po središnjoj Lici, po ličkim poljima, uz jezera i pritoke ličkih ponornica. Hrvati su unaprijedili šumsko gospodarenje i gradnju drvom (ličke kuće, brvnare), podizali gradove i utvrde te po strukturi pojedinih skupina toponima ostavili svjedočanstva svoje rodovsko-plemenske organiziranosti, kao što je to razvidno u patronimnim imenima na *-ići* (*Mogovići*, *Lisničići*, *Tugomerići*, *Gušići*, *Lagodušići*), na *-ci* (*Sokolci*, *Merinci*, *Glavaci*,

⁴² M. Kruhek, *Topografija krbavske spomeničke baštine*, u: *Krbavska bitka i njezine posljedice*. Ed. Hrvatska matica iseljenika i Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu 3, Zagreb 1997, 99–129.

⁴³ Pojavljuje se u potvrdama kao *Rmanj/Hrmanj*, *civitas Orman* (1495.), Erman itd. Očito je vlaški toponim od lat. *romanus* > *Romin* > *rumin* > *рътъль + *ji* > *Rmanj*. Stari grad na utoku Unca u Unu. Latinsku osnovu nalazimo u oronimima: *Romanija*, *Romanovac*, *Rumija*, *Rumunja Väs*, *Rumjevac* (Istra), zaselak *Rumska*, *Romnaj* (Crna Gora), *Rumin* »vrelo i prtok Cetine« te *Romaška glavica* u Lici, gdje su se nalazile japodske utvrde.

Lovinci), u etničkim imenima na -'ane (*Doljane, Lučane, Brušane, Jezerane, Tribljane*), u imenima koja izražavaju posjedovne odnose (*Ljupča vas, Županj hum, Hotilja vas, Janča, Svrackovo Selo, Banje Polje*) i u toponimnim imenima s vrlo razvijenom zemljopisnom nomenklaturom (*dabar, prespa, plase, zir, prozor, prozorac, varda* 'stražište') i nomenklaturom u kojoj se očituje ljudska djelatnost (*grad, gradac, gradina, dvor, osik, turanj, stražišće, vas, selo...*) itd.

U doba hrvatske doseobe zatečeno romansko (zapravo autohtono poromanjeno) pučanstvo sklanjalo se u brda, daleko od putova i bavilo se stočarstvom. Ta će se populacija pri kraju srednjega vijeka prepoznati kao *hrvatski Vlasi*, koji su od Hrvata primili jezik, osobna imena i društveni ustroj, i sami se očitivali kao »Vlasi na Hrvateh«⁴⁴, iako su imali svoju društvenu organiziranost, svoj sudbeni stol. Hrvati su kao poljodjelski puk naseljavali ravnice, plodna, polojna tla i bavili se poljoprivredom.

To se uočava u hrvatskoj ličkoj srednjovjekovnoj toponimiji.

Velik broj srednjovjekovnih naselja motiviran je zemljopisnim terminima uz koje je često pridodan pridjev kao razlikovni član dotičnoga imena: *vrh*: *Vrhovina/e* (župa *Gacka* – dalje G, župa *Lika* – dalje L), *kom*: *Komić* ('vrh', župa *Krbava* – dalje K), *brus*: *Brušane, Bočac*, god. 1071. *Bochachi* (župa *Bužane* – dalje B), *G. i D. Ploča* (L), *trza* 'zatravljeno mjesto': *Trzno/Trzan, plas* 'čistina u šumi': *Plase* (= *Plaški*), *Vratnik* (posvuda), *Srednja gora* (L, G), *Otočac* (G), *lab* 'močvarište': *Lab, Lapac, Polapača, Duliba* 'dubodolina', *Obvršje* (G), *Kamenik* (G), *ljut*: *Ljutica* 'krški predio, litica' (G), *Zalug* (G), *Dabar* 'udol'⁴⁵ (posvuda), *Črman Kal* (= črmanj 'zemlja crvenica', G), *Poljica* (G), *Drenov Klanac* (G), *Glubodol* (G), *Kamenica* (G), *Skalić* (G), *Županj Hum* (G), *Ostrovica* (B, G i drugdje), *Pothum* (B), *Prespa* 'sap, sapnica, nasip' (L), *Murava* 'blatni, podvodni teren', *Krajina, Vaganac...*

Među termine koji odražavaju čovjekovu djelatnost navodimo ojkonime od naseobinskih termina: *vas*: *Vas* (G), *Stara Vas* (B), *Tri Vasi* (B), *selo*: *Selce* (G), *Selišće* (G), *grad*: *Gradina* (posvuda), *Novi Grad* (G), *Stari Grad* (L), *Gradac* (kasnije *Gračac*), *dvor*: *Karlovića Dvori, Počitelj* (L), *Igrišće, bit*: *Velebit, Bitoraj* (G), *zir* 'promatračnica' (L), *Zagon* (L), *Stajnica* (G), *Križ* (G), *Potoranj* (B), *Tržić* (za *Turaka Pazarište*), *Njivica* (G), *Široki Toranj* (kasnije: *Široka Kula*), *Klisa* 'crkvina', *Pod Borak* 'podgrađe' (K), *Melnice* (G), *Turjansko* (: *Turan*, K), *Lapac* (K), *Osik* (L) itd.

Ti prirodni i kulturni toponimi opisuju izgled kraja i upozoravaju na čovjekovo djelovanje u njemu. Među takvim toponimima često se spominju

⁴⁴ Pluralni etnonim Hrvati označavao je zapravo "Hrvatska", v. P. Šimunović, *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*, ed. Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2009, 201.

⁴⁵ B. Gušić, *Dabri, antropogeografski prikaz (Dabri i sela Srednjeg Velebita)*, JAZU, Zagreb 1959, 20 i dalje.

crkve, crkvine, kise, selišta, grobišta, samostani... Svi oni vjerno opisuju prostor i čovjekov utjecaj u tom prostoru u srednjovjekovnoj Lici.

Mnoga su srednjovjekovna lička naselja motivirana vodom te upozoravaju na svrsishodan izbor i razmještaj u porječjima Like, Gacke i Krbave: *Ričice*, *Vodotočje*, *Mejupotočje*, *Rastoka*, *Podslunj* (: *sluznja), *Zapotočje*, *Mutnica*, *Slivnik*, *Buci* (: buk), *Neteka* na vrelu Une i po kalnim, podvodnim tlima: *Črman kal*, *Glibodol*, *Brinje* 'podvodno tlo', *Brllog* 'brljug', *Zamoščane*, *Črečan* (: čret 'blato') (staro ime za potok Bogdanicu), *Mlakva*, *Jezerane*, *Muravičane* (: murava 'polojna livada'), *Melnica*, *Resane* (: resnik 'polojno tlo'), *Studenci*, *Brod*, *Slivnik*, *Duliba* 'dubodolina', *Žrnovnica*, *Bruvno* (: brvno < *br̥v̥v̥no) na izvoru Hotuče), *Otočac*, *Ribnik* te *Gacka* (: gat 'jaz'). Javlja se već godine 818.: *gens Guduscanorum* »pleme u starohrvatskoj župi koja je vjerojatno obuhvaćala *Trzan* (staro ime za *Modruš*, nazvan tako po potoku Modruši). Odgovara Porfirogenetovu zapisu gotovo fonem za fonem Γουτζησκά. > *Gъtska > *Gъtsčane, kojoj je župi bio tada na čelu gentilne vladavine knez Borna.

Uz mnoga od ovih imena koja su ojkonimi i hidronimi, navodimo još imena ovih rijeka: *Korana* (134 km), *Una* (207 km, granična rijeka prema Bosni), *Zrmanja* (69 km), koje su djelomično ličke rijeke, te *Korenica* (13 km), *Krušica* (ponornica s pritokom *Prosinjakom*, 7 km), *Opsenica* (18 km), *Otešica* (25 km), *Otuća* (kraj Gračaca, s pritokama *Bašinica* i *Omsica*), *Glamočnica* (: glama 'litica', kraj Metka), *Novčica* (: Novi Grad), *Gvozdénica* (: gvozd 'šuma'), *Kunovac*, *Srebrenica*, *Suvaja*, *Modruša*, *Dulibica*, *Plitvica*, *Gata* (u Brinju, imenica i(li) toponim, od čije je osnove tvoren davnašnji hidronim *Gacka*, koji je bio i staro župsko ime *Gatska i etnonimno ime *Gačane*); vrela: *Dubašnica*, *Čemernica*, *Crno vrilo* te *Vrhovska rika*, *Crna rika*, koje su kratka toka i ulijevaju se u *Proščansko jezero*. Upozoravaju ti stari lički hidronimi i na upravnu i na gospodarsko-agrarnu usmjerenost toga prostora.

Mnoga su naselja motivirana šumama (šumarstvo je, uz poljodjelstvo, bilo glavno zanimanje): *Drežnice*, *Drežnik* (: drezga), *Šasenik*, *Dubrava*, *Dubošnica*, *Liš* (: lěska), *Lešće*, *Lug*, *Gaj*, *Cerje*, *Ješane*, *Brizna* (: breza s refleksom ě > i), *Gvozd*, koji je obuhvaćao Veliku i Malu kapelu, na razmeđu slavonske i primorske Hrvatske, *Gvoznica*, *Kruzi*, *Gora* (Sv. Ivan Usika na Gori), *Dubovik*, *Trzan* (»zatravljeno mjesto u središtu sela na kojem se seljaci skupljaju, vijećaju, a u staro doba na takvim su se mjestima održavali viteški bojevi i pogrebne svečanosti«). *Trzan* je staro ime za tvrdi grad Modruš. Izostaje *loza* 'šuma', česta u Gorskom kotaru, i *šuma*, čiji je areal istočniji. Zanimljiv je areal *vasi* 'vicus' (»župa se dijeli na vasi, a vasi na sela«). Ona je hrvatski i slovenski (*ves*) naseobinski termin i vrlo je gusto potvrđena u srednjovjekovnoj ličkoj toponimiji: *Vas*, *Vaska* i *Vesica* oko Kosinja, *Tri Vasi*, *Mala Vas*, *Gorenja Vas*, *Stara Vas*, te s atributom od osobnoga imena starim sufiksom *-j(č)*, koji je u

hrvatskoj tvorbi bio vrlo živ do kraja 14. stoljeća: *Ljupča Vas*, *Tihotinja Vas*, *Hotilja Vas*, *Rotča Vas* te *Bilišina Vas*, *Babina Vas* pa *Crna Vas* kojoj vlaški doseljenici ne znaju značenja te je preimenuju u *Crna Vlast*, kako se donedavno zvalo to naselje blizu Plaškoga. Ta temeljna naseobinska imenica, koja na srpskome jezičnom prostoru nije uobičajena, pokazuje na drugačije putove njihove do-seobe. Budući da je taj naseobinski termin čest u ojkonimiji na povijesnome hrvatskom i slovenskom području južnoslovenskih jezika, navodim još ove ličke srednjovjekovne ojkonime: *Dermića Vas*, *Hotilja Vas*, a s apelativom selo 'imanje, nastanjeni posjed' ojkonime: *Hlapovo Selo*, *Svrackovo Selo*.

S upravnoga i jezičnoga gledišta zanimljiv je lički toponim *Banj Dvor* (na brdu kod Mlakve i Gornjega Kosinja), moguće sjedište bana, vjerojatno od 7. do 10. stoljeća. Odatle se upravljalo, izdavale isprave (usp. *Banjpolje*, *Banji Stol*).⁴⁶ Upravni nazivak *dvor* u Vinodolskom zakoniku znači »glavno središte kneštva i sudbene vlasti«. U Lici su starom posvojnomo tvorbom s -j potvrđeni toponimi *Županjdol*, *Županj Hum*, selo kod Brinja, a institucija župana u Lici potvrđena je u ispravama od 11. stoljeća.

Ova srednjovjekovna toponimija, već je rečeno, imenuje posjede (*possessiones*): *Gušića kose*, *Lukovac*, gospodarstva s nastambama, vasi, sela: *Hlapovo Selo*, *Svrackovo Selo*, *Sićevo*, *Tribihovo*, *Drihovo*; utvrde: *Grad*, *Turanj*. To potvrđuju osobito pridjevski likovi antroponima sa starijom tvorbom (sufiks -jъ do 14. stoljeća, a onda se ugasio), označujući vlasnost osobe nad posjedom: *Raduč* (: Raduk(a)), *Oteš* (: po osobnom imenu Hoteg), (*H*)*otešica*, (*H*)*otuća*, *Tihotinja*, *Janča*, *Banj*, *Županj*, *Rotča Vas*, *Ljupča Vas*, *Hotilja Vas*, *Nedomišalj*, *Lukovac*, *Bakovac*, *Hotučina*, *Karlovića Dvori*⁴⁷ itd., što je odraz ranih feudalnih prilika, jer se posjedovni toponimi javljaju s pojavom vlasništva, kao novoga društvenog poretka, u doba ranog feudalizma, koji smjenjuje ustroj seoske plemenske zajednice, zasnovane na slavenskome običajnom pravu.

U doturskoj Lici, kao ni u jednoj drugoj hrvatskoj krajini, imena naselja motivirana su etnicima, stanovnicima naselja (više nego topografskim imenima), primjerice: *Doljane* (: dol), *Zamoščane* (: molstъ), *Bukovljane*, *Lučane*, *Dupčane*, *Humčane*, *Trzane/Trzanci*, *Selčane*, *Zažičane/Zažično* (: žiče, "κοινοβίον"), 'mojstir', *Bitolj*, **byrъ* 'obitavalište', *Bitoranj*, *Bitovnja*, *Bičine*, *Vélebit*,⁴⁸ *Rešane*,

⁴⁶ Institut bana (avarski: *bajan* > *ban*) nije uobičajen u srpskom jezičnom prostoru ni u staroj srpskoj pravnoj terminologiji. Neki su srpski književnici u 19. i 20. stoljeću (Vuk S. Karadžić, Petar Kočić) hrvatski grad *Banju* (tj. *Banovu*) *Luku* tumačili i vezivali uz *banju* (premda *banje* nema) te povezivali s pridjevom *bajna* (Luka).

⁴⁷ Imenovane gradine po hrvatskom banu Ivanu Karloviću (1485? – 1531) nalaze se po Krbavi kuda je on ratovao s Turcima. Opjevan je u narodnim pjesmama kod gradišćanskih Hrvata i kod moliških Hrvata, tada u najsjevernijoj i najjužnijoj hrvatskoj dijaspori.

⁴⁸ U starini se zvao *Mons albus*. Pogrešno ga je zvati planinom, jer je planina (: plana) 'pasište', već gorom. Pod njim je *Podgorski kanal*. *Vélebit* je u doslovnom prijevodu 'veliki stan'.

Brodnjane, Papračane, Brušane, Podstenjane, Zalužane, Muravičane, Jezerane, Pećane, Kozjane, Jelšane, Gomiljane, Konjšćane, Ravnjane (kasnije Ramnjane), Tribljane, Kućani, Mekinjane, Bližane, Brežani, Kozjane, Dugašane, Bužane, Nedomišljani, Hotuwan(e), Crničan(e), Dobrežan(e)...

U ojkonomima na -'ane prepoznajemo u njihovoj osnovi toponimizirani apelativ kao još stariji oblik toponima pridružen objektu koji predstavlja imensku kategoriju "neživog", lokalitet. Tek oblikovan sa sufiksom -'ane/-'ani ti se toponimi pridružuju naseljenomu mjestu, predstavljaju imensku kategoriju "živog", naselje 'ljude koji tamo žive'. Takvi etnički ojkonomi često u starini supostoje s imenom od kojega su izvedeni. Često se upotrebljava prvotno ime *Dol, Crnica, Jezero/a, Peć, Lapat*, a kad se misli na stanovnike dotičnoga naselja rabi se pluralno etničko ime na -'ane: *Lapčane* = »nobiles de Lapat«.

Ova vrlo stara toponomastička tvorba u prvi plan ističe ljude, ljudsku zbrojnost, a ne mjesto gdje ljudi obitavaju. Ta toponimija predstavlja sjedilačku, agrarnu populaciju. Kako se etnički toponimi uglavnom odnose na omanja naselja, lako primaju singularne likove te se iz njihova sadržaja gubi etnička kategorija "život", "žitelji", a uspostavlja sadržajno naseobinsko značenje 'lokalitet': *Smiljane* > *Smiljan*, *Črećane* > *Črećan* (: čret/Čret), *Brušane* (: Brus).⁴⁹ Toponimi etničkoga ojkonomnog tipa potvrđeni su u najbolje dokumentiranim županijski organiziranim hrvatskim područjima: u makarskom primorju (*Igrane* i *Lapčane, Zahojane*), kaštelansko-solinsko-poljičkom (*Lažane, Podrupljane, Srijane, Breščane*), u sinjsko-imotskoj krajini (*Koljane, Ugljane, Vaštane, Lućane, Vinjane, Hrčevane, Umljane*), na drniško-kninskom području (*Plavljane, Ramljane*), na biogradsko-benkovačkom (*Mrļjane, Nevidane, Pakoštane*), na zadarskom području, »u Hrvateh« (*Hraš-tane, Jagodane, Mokrane, Smrdečane, Vrpoljane, Komorane, Kamenjane,*

Neki ga vezuju za ilirsku osnovu **būt*- 'stanovanje, stan'. Usp. *Buthua* (Budva). Kako je Velebita mnogo i posvuda: *Velebić* (x 4) u srednjoslavonskom gorju, u Hrvatskom zagorju, *Velebit*, brdo (zapadna Bosna), vrh (na Banovini), brdo (bihačko područje), brdo i greben (glamočko područje), brdo (varaždinsko gorje), litica (u Istri), dolazi i u iskrivljenim likovima: *Velebi, Velevit*, a na Krku i kao *Belević, Lebević* itd. Hrvatski leksikograf J. Mikalja (1651) navodi u rječniku *velebići* kao apelativ u značenju 'velika gora, alpe'. Stoga je vjerojatnija veza oronima *Velebit* i sl. sa slavenskim glagolom *byti* 'stanovati'. U češkom je *být* 'stan'. Vidi detaljnije u *Slovník praslaviański*, I, PAN, Ossolineum 1974, str. 483, s. v. *byť* I. Usp. u slovenskom ojkonom *Hudi Bitek*, u nas *Véli bitak*, planinu *Bitovnju* itd. S tim je u vezi lit. *butas* 'dom'. Najvjerojatnije je od te slavenske osnove ojkonom *Bitolj*, koji se zvao *Manasterion* 'zajednica, obitavalište, obitelj'. U novije vrijeme pokušavaju taj toponim tumačiti s pomoću antroponima kao "*Bytovljevi grad*" (B. Koneski, Lj. Stankovska i dr.).

⁴⁹ U Povaljskoj listini iz 1184./1250. među svjedocima zapisan je *Dragota od Spěčan(a)*. U tom etničkom obliku **Splěčane* sačuvano je mnogo starije hrvatsko ime za **Spěť*. Vidi P. Šimunović, *Ranosrednjovjekovna toponimija Splitskog poluotoka*, *Archaeologia Adriatica*, 2, Zadar 2008, 596–597.

Dračane, Bilušane, Murovlane, Jelšane, Mirane), u Vinodolu (*Grižane*), pa sve do istarskih vrata između Učke i Ćićarije (*Žejane, Šapjane, Jelšane, Kozjane, Površane*), kao potvrda puta hrvatskog useljavanja u Istru. Ti toponimi, kao i oni u Istarskom razvodu, mijenjaju naizmjenično likove: *Ribnik* (i *Jakov od Ribičan*). Česta su variranja starijega lika -'ane i mlađega -'ani. Zbiva se ista pojava koja je i danas prisutna kad po stanovnicima nazivamo grad *Mleci* (< Benetci) za Veneciju, ili dok smo ranije nazivali grad *Dreždane* za Drezden, kao u 9. stoljeću ličke *Gatčane* za Gacku, ili kasnije *Splečane* za Split itd.

Toponimna struktura s antroponimnom osnovom nosi patronimni sadržaj snažno prisutne rodovske organiziranosti: *Dobrežane* (: *Dobrega*), *Nedomišljane* (: *Nedomisl*), *Smiljane* (: *Smilja*), *Bužane* (: *Bug/Buga*), *Dugašane* (: *Dugaš*) itd.

No kudikamo su češća naseobinska imena po osobnom imenu rodočelnika na -*ići* u množini. Ona odražavaju množinskim likom zajednicu privrženom rodu, plemenu: *Bisići, Kovačići, Lagodušići, Strelići, Prhovići, Ždralići, Mogorići, Belitići, Ljupčići, Mohlići, Balići, Novarići, Lasničići, Rebići, Glaščići, Bunići, Grabaševići, Kovačići, Strižići, Belitići...* i na -*ci*: *Marinci, Miholjci, Miričinci, Glavaci* te nekoliko ojkonima s navedenim sufiksima koji su dodani na toponimnu osnovu označujući mjesto: *Dugopoljci, Zahumići, Trzanci, Kružići* (iz sela *Kruzi*).⁵⁰ Pleme Lagedušića, na primjer, dijeli se na rodove *Hrančiće, Kosiće, Radušiće, Tvrdiće, Plavšiće, Vladiće, Zubiće, Maršiće, Ratkoviće*.

U ovu ojkonimijsku strukturu ulazi toponim *Gospić* (*Gospići*), koji je kao patrocinijski nastao po titularu Gospe od Blagovijesti, kojoj su do danas posvećene gospićka katedrala i župa, osnovane u 18. stoljeću. Međutim, lokalitet *Gospić* spominju turski defteri mnogo ranije (1604). U turskim je vrelima zapisana *Gospojina*, a godine 1574. *mezra*⁵¹ *Gospić* i u oba slučaja na parcelama na kojima se nalaze crkvine, pa su dotične parcele otprije pripadale crkvenom imanju. Tako je crkva u 16. stoljeću dala patrocinijsko ime *Gospić*.⁵²

Navedeni ojkonimi rodovskoga ustroja pokazuju kako u srednjovjekovnoj Lici prevladavaju *hrvatska narodna imena*, koja se čuvaju unutar roda; kako se ova množinska imena, označavajući *zajednicu*, vezuju s *rodočelnikom* čije je ime u osnovi ojkonima. Ta rodovska svijest prisutna je još godine 1448. u glagoljskoj ispravi, u kojoj se Juraj iz sela *Strižića* u *Rmanju* (vjerojatno su *Vlasi*) obraća sudbenom stolu ovako: »*Göspodo sūci i vsě plěme... Ubōštvo me dostǔglo. Tūrci nas oplīnīli i požǔgli. Ne mogu žīvīt na moēi plemēnšćini. Pītam vās zākōna: mogu li svojū plemēnšćinu kōmu prodāti ali založīti*«. Suci su odgovorili

⁵⁰ Odakle, navodno, potječe Petar Krušić, poznati junak u borbama s Turcima.

⁵¹ *Mezra* je turcizam i označuje 'napušteno selište', te posredno svjedoči o starijoj naseobini na tome mjestu. O njoj svjedoče i arheološki podatci.

⁵² N. Moačanin, *Ime Gospić u svjetlu turskih izvora*, Croatia christiana periodica 26, Zagreb 1990, 51–61; M. Čuljat, *Lika (Nastanak Gospića)*, Likapress, Gospić 2010, 558–559.

kako je mora ponuditi bratstvu Strižića, pa tek ako oni taj čin dopuste, prodati plemenščinu. Poslali su rotnog pristava da sve izvidi i da ih o tome izvijesti. On je utvrdio da »Strižići i ini Lapčani nisū hotili kūpiti ni u zāklād vzēti i da e mōre prodāti«. Ali tek kad su prisutni Strižići u ime svoje i »vsih svojih sinōv, brātje, bratučēdov, stricev i sinōvāc blizih i dālnih pristāli prit sūci u pūni stolī«, mogla se izvršiti kupoprodaja.⁵³

Dakle, pored feudalnih zakona i kraljevske vlasti snažno je staro rodovsko pravo i osjećaj gentilne pripadnosti te običajno pravo unatoč sudbenom stolu.

Uz feudalni poredak, gdje je zaboravljena veza »po krvi i vrvi«, u Lici još dugo živi rodovski ustroj i osjećaj gentilne pripadnosti i povezanosti.

Ova toponimija to nedvojbeno pokazuje.

Ona pokazuje hrvatski značaj srednjovjekovne Like sa znatnim tragovima najstarijeg sloja slavenske toponimije u imenima motiviranim prirodnim osobitostima i morfološkim svojstvima tla kao objektivni ostvaraj toponomastičkog sadržaja te jakim prežiticima hrvatskoga rodovskog ustroja, pri čemu su bitan udio imali hrvatski Vlasi, koji se od godine 1073. u Krešimirovoj povelji navode u imenu sela *Vlašići* na Pagu. Kasnije se dijele na obične (cetinjske) i kraljevske (ličke) Vlahe. Borave na imanjima *Nelipića* (Cetina – Knin), *Šubića* (Pokrčje), *Gusića* (Pozrmanje) te *Frankopana* (Lika). U Starigradu su Frankopani imali *vlašku općinu*. Odatle Frankopani sele Vlahe u Vinodol i Krk. Ondje se opet prepoznaju u Dubašnici, Poljicima i drugdje na Krasu po rodovskim imenima naselja: *Vlašići*, *Sršići*, *Zgombići*, *Oštrobradići*, *Bučuli*, *Milčetići*, toponimu *Vrhure* s vlaškom tvorбом.⁵⁴ Ondje je početkom 20. stoljeća zabilježen *vlaški očenaš*,⁵⁵ što pokazuje da nisu bili sasvim kroatizirani. Ti naši doturski Vlasi, čakavci ekavsko-ikavskog izgovora, razlikovali su se od Vlahu Bunjevaca (štokavaca štakavaca ikavaca) upravo čakavskim govorom, a od balkanskih Vlahu govorom, vjerom, kulturnim nasljeđem i etničkim okruženjem. Vlaških je tragova u ličkoj ojkonimiji malo: *Krmpote*,⁵⁶ *Šugarje*,

⁵³ Naglasci su moji po današnjem istraživanju ličkih čakavskih govora.

⁵⁴ Vidi u knjizi P. Šimunović, *Toponimija hrvatskog jadranskog prostora*, ed. Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2005, 94.

⁵⁵ Očenaš je počinjao: *Čače nostru kirle jesti in çeri / Neka se sveta numelu tev. / Neka venire kraglietvo to. / Neka fié voglia ta, kassi jeste in çer assasi prepemint.*

Zravomarija: Sora Maria piena de milosti. / Donnu kutire / Blagosloviestet tu intra muliere / si blagoslovitni ploda della utroba ta Isus.

⁵⁶ Ovo vlaško pleme između Krke i Zrmanje preselilo se u 17. stoljeću u podvelebitski kraj blizu Ledenica, kako mi je priopćio V. Putanec. On etimologiju za *Krmpote* izvodi od lat. osnove *camp(us)* (> **Comptes*) 'oni koji žive u polju' s vokalnim rotacizmom: *kamp* > *crmp* (kao u rum. *căpușă* > *krpuša*) s etničkim sufiksom *-ota*, kako je npr. u *Vlahota* 'Vlah', u *Krmpota* 'Krmpoćanin', *Likota* 'Ličanin'. O naseljavanju Krmpoćana vidi: D. Pavličević, *O pućanstvu Krbave, Like i Gacke s posebnimi osvrtom na Bunjevece*, u: Krbavska bitka i njezine posljedice, znanstveni skupovi, 3. Zagreb 1997, 203–220. On i sebe smatra davnim potomkom tih Vlahu.

Barlete, Rmanj, Čečerišće u Gackoj, *Rmanj* na Uncu i *Ćiće*⁵⁷ u Krbavi. Začudo taj stočarski svijet nije ovdje ostavio nasebinski nazivak *katun*, nego *stan* (vjerojatno i one toponime s osnovom *byt(o)*), *Veliku* i *Malu Planu* ‘pasište’ po Velebitu i kultove *sv. Ivana Usike* (Glavosjeka, 29. 8.), odjevena u kostrijet i zaštitnika pastira, sa crkvom u Gori u južnom Velebitu kao svoju zadužbinu, Sv. Antuna Opata, zaštitnika stočara, te Sv. Jakova Patrijarha, koji je boravio sa stočarima i kojemu je, po predaji, majka Rebeka obložila ruke dlakavim jarećim kožicama. Valjalo bi spomenuti i kult *Vidovskih greda* na Velebitu te kult vode na *Zlatnom vrilu* na potoku Bakovcu, gdje su žene obredno ostavljale tkanicu ‘sukno od grubo otkane vune’ itd.⁵⁸

To je slika mnogoljudne srednjovjekovne Like do Turaka.

Onda 1493. *Turci nalëgoše na jazik hrvãtski i pòžgu za ognjëm búrge okrštnije i klòštre òšće i crkve Gospodnjë*.⁵⁹ Uskoro je u Lici zavladała demografska pustoš.

Već 1522. započinje seoba ličkih starinaca u primorje, u zapadnu Ugarsku i susjednu Austriju, u Kranjsku i Štajersku, u Pokuplje od Steničnjaka i Ozlja do Gerova, Broda i Čabra. S iseljenicima na sjever po Zagorju i Slavoniji širi se hrvatsko ime. Mnoge porodice u sjevernoj Hrvatskoj vuku od tada svoje porijeklo iz Like.

O broju tih doseljenika svjedoči prezime *Horvat* u Međimurju, u Ugarskoj, u Sloveniji, u Burgenlandu. Godine 1524. *Udvina*, koja se razvijala uz grad *Krbavu*, ostala je bez stanovnika. Ona je bila sjedište biskupije od 12. stoljeća, o kojoj je zapisano: *habeat Corbavia, Vinodoli, Bussan, Novigrad, Plas, Modrussam*. Od njezine knjižnice ostalo je 17 glagoljskih kodeksa kao svjedočanstvo goleme kulture i pismenosti na hrvatskom jeziku. Godine 1525. Turci su porobili *Bužane*, prostore do *Kosinja*, preostalo pučanstvo, a u *Podgorju* od Baga do Senja. Puk bježi na otoke, ali i u sjeverne krajeve. Godine 1560.–1570. opustošeni su predjeli zapadno od Ogulina: Vitunj, Gojmerje, Moravice, pa puk seli i u Kranjsku.

⁵⁷ Etnonimsko ime *Ćići* za ličke i istarske Vlahe nastalo je njihovim čestim izgovorom upitne zamjenice *ći* ‘što/ča?’, pa je taj toponim etnonimskoga porijekla, kao i lički toponim *Ćičerišće* (*Ćičeri* + *-išće*). Ti su Vlasi u 17. stoljeću sebe nazivali *Rumari/Rumeri/Remeri*. Tih Rumera bilo je u dotursko vrijeme osobito mnogo u kraju zapadne Bosne, Pocetinja, Pokrčja i u Lici. Stoga su to područje strani putopisci zvali *Tzyschenland*, što zapravo znači *Ćičarija*. Usporedi navod »*Valachi quos vulgo Zitschy vocant*« (V. Mažuranić, *Prinosi za pravnopovijesni rječnik*, 2, reprint 1975).

⁵⁸ B. Gušić, *Naselja Like do Turaka*, o. c., 14.

⁵⁹ Iz zapisa popa Martinca, suvremenika Krbavske bitke iz 1493. godine.

Túrci nalègoše na jazìk hrvàtski i pòžgū vsè ze ognjèm. Tada Turci 1550. naseljavaju od gornje Une do Velebita pastirsko, vlaško, pravoslavno življe u Pounje, u Krbavu, u Bužane, po Lici. Zatim se primiču oko Ribnika, Ostrvice, Supetra, na prostore gdje je otprije živjelo mogorovičko pretežito vlaško katoličko pučanstvo. Godine 1577. već su balkanskim Vlasima naseljeni Medak, Raduč, Ribnik, Barlete, Vrebac, Mogorić, Počitelj, Smilan(e), Široka Kula, Šćitar i Perušić, te prostori zapadno od Ogulina: Vitunj, Gojmerje, Moravice.

S Turcima prodire i turska toponimija. Staro trgovište *Tržić* pod Turnjem postaje *Pazarište*, *Široki Toranj* – *Široka Kula*, stari *Supetar* – *Mušaluk* : muša, ‘općinska zemlja’, *Vakuf* ‘muslimanska vjerska imovina’, *Čitluk* ‘plemenščina’, *Kaldrma* ‘kameni put’, *Palanka* ‘utvrđenje’, *Begluci* ‘begove zemlje’, *Čanak* ‘vagan, drvena zdjela’, te mnogi oronimi na Velebitu: *Smiljanićev bunar*, *Ramino korito*, *Muhamedovac*, *Alidovac*, *Džaferov grob*, *Begovača* (voda), *Rizvanuše*, *Veliki* i *Mali Alan* ‘čistina u šumi, ogoljelost brda’ (slično kao ličko *plase/Plaski*, ili *Plišivica*, te turski *Čelavac*). U dotadašnjoj hrvatskoj Udbini, koja postaje glavno tursko uporište, pojavljuju se prezimena *Agić*, *Osmanagić*, *Munić*, *Asić*, *Hećimović* i dr.

Poslije sisačke bitke 1593. Vlasi se odmeću od Turaka i prilaze Habsburgovcima koji im obilato nude u posjed opustošene hrvatske prostore. U Liku, Krbavu i Gacku Vlasi prelaze u manjim skupinama tijekom svega 17. stoljeća. Ti su Vlasi iz duboke balkanske unutrašnjosti, pravoslavne vjere, jekavskoga novoštokavskoga govora. Postupno jekaviziraju stara lička imena naselja u koja se nastanjuju: *Bijelo Polje*, *Prijeboj*, *Plješevica*, *Ljeskovac*, unose druge osobine svojega govora: *Podum*, *Suvaja*, *Jošane* (: Jelšane). Neka imena prosto ne znaju, pa ih, već smo rekli, prekravaju – *Crna Vlast* (= *Crna Vās*), stari hrvatski oronim *Gvozd* postaje mnogo kasnije po beznačajnom sakralnom objektu *Kapela*. U 19. stoljeću kad se pravoslavnom vjerom Vlasi vezuju uz srpsku naciju, *Vlaško Polje* preimenuju u *Srpsko polje*, pokazujući još tada kako im nije ugasla svijest o svojem vlaškom porijeklu. Nekako tada i *Komorske Moravice* postaju *Srpske Moravice*.

Slična imenska prekraranja provodila su se pod srpskom uzurpacijom i za Domovinskoga rata (npr. *Lički Osik* > *Teslin Grad* itd.).

Novonadošlo pučanstvo od Krbavske bitke (1493.) naselilo je prostor nekadašnjih hrvatskih naselja. Mnoga su se starohrvatska srednjovjekovna naselja ugasila, pogotovu ona patronimskoga tipa, a ona značajnija dobila su oblik jednine jer je davno u svijesti i u praksi nestao patrijarhalni ustroj: *Gospić*, *Unešić*, *Perušić*, *Bunić* itd. S novim doseljenicima koji su živjeli u patrijarhalnim zajednicama, katunima, stanima osnivaju mnoga mala, raštrkana, stočarska naselja s množinskim likovima na *-ići* (*-ovići/-evići*): *Mrkići*, *Dojkići*, *Jokići*,

Redulići, Jovetići, ili na *-ci* (*Kraguljci*), odnosno rodbinska naselja također u množinskom liku: *Plećaši, Labusi, Šumonje, Džaje...* koja imena odražavaju patrijarhalne zajednice davno prevladane u hrvatskih žitelja, ali s ostacima u zadarskoj, šibenskoj i trogirskoj zagori, što valja djelomično pripisati vlaškoj populaciji, jer su u njihovu izvornom vlaškom jeziku ojkonomi uglavnom u jednini.⁶⁰ Novopridošlo pretežito vlaško pučanstvo nije osnovalo niti jedno značajnije naselje. Nestalo je desetak naselja koja su imala hrvatski naseobinski apelativ *vas* (osnovni naseobinski termin, koji oni nisu imali i nisu razumjeli). Nestalo je napušteno i raseljeno mnogo drugih srednjovjekovnih naselja. Mnogima su zaboravljena imena. Novo pučanstvo nije ih obnavljalo.

Slično je bilo i s Vlasima ikavcima (Bunjevcima) naseljenim pretežito od 18. stoljeća u *gornjoj Lici* (Lovinačko polje), u *srednjoj Lici* (na Gospićkom i Pazarićkom polju), u *Podgorju* od Zrmanje do Vinodola, te u mnogobrojnim manjim oazama. Za vlašku populaciju karakteristična su augmentativna osobna imena s meyorativnim značenjem *-urda* (Mišurda), *-enda* (Pilipenda, Lukenda), *-unda* (Šimunda), *-(an)da* (Mikulanda, Ivanda), *-unđa* (Šimunđa), *-(an)deka* (Jovandeka), *-etina* (Nikoletina), *-ina* (Jurina, Franina) itd.

Jezik glagoljskih isprava i povijesna toponimija nedvojbeno pokazuju da se na ovom prostoru između Gvozda i Zrmanje, između Une i mora prije turske najezde govorilo čakavsko narječje ekavsko-ikavskoga dijalekta. Ova rečenica s jatom u gotovo svakoj riječi pokazuje izmjenjivost jatovskoga izgovora: »*Triba sest a ne celo vrime vavik delat*«. ⁶¹

Turskim osvajanjem nestalo je u zapadnoj Lici i dijelu Gacke starinačkoga pučanstva. S Turcima ulaze u Liku dva ikavska govora: *šćakavski* koji unose muslimani i Hrvati s istočne Une i Dinare, iz Posanja i Grahova (tzv. Turska Hrvatska) i, kasnije, *ikavski štakavski*, bunjevački govor. *Štokavski jekavski* govor s Pive, gornje Neretve i Podrinja donosi štokavsko pravoslavno, pretežito vlaško pučanstvo, koje krajem 18. i u 19. stoljeću dobiva srpsko nacionalno obilježje.

Čakavski se danas govori u Gackoj, u Otočcu, Čovićima, Sincu, Lešću; u Brinju, Letincu, Jezeranima i okolici, u nekoć utvrđenim naseljima oko Gospića, Perušića, Ribnika, u Podlapcu, gdje su se nastanili otočki i brinjski starosjedioci vraćajući se iz Gorskog kotara. Tako je u tim oazama do Drugoga svjetskog rata. ⁶²

⁶⁰ S. Georgijević, *Balkanovlaške studije* III–V, Niš 1975, 27.

⁶¹ Vidi knjigu Iva Lukežić, *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt* (s kartom današnjeg prostiranja toga dijalekta u Lici), Biblioteka Dometi, 97, Rijeka 1990 (*passim*).

⁶² Objašnjeno i ilustrirano u knjizi P. Šimunović, *Čakavska čitanka*, izabrana djela, knjiga 6, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2011, str. 218–247.

Štokavskim ikavskim govore svi Bunjevci i potomci muslimana u Perušiću, u nekoć utvrđenim gradovima oko Gospića, cijelo Podgorje te Pazarište, Smiljansko polje, Lovinačko polje i mnogo naseljenika u zapadnom dijelu Gacke.

Štokavski jekavski govore danas svi Srbi. Zauzeli su bili trećinu brinjskoga područja, polovicu otočkoga, te glavninu prostora bivših općina Korenice, Lapca i Gračaca. Više od dvije trećine prostora od Gacke do Zrmanje.

Oko Kosinja, Kutereva, Perušića, potoka Bakovca, u Mušaluku, Budaku, Osiku, Bilaju, Brušanima te u Podlapači i dr. nastanili su se nekoć lički čakavci, a zatim ponešto kajkavizirani povratnici od Ogulina i Kupe, koji su nakon povratka primili uglavnom štokavski ikavski govor i novu akcentuaciju.

To je ta populacijski i jezično išarana slika današnje Like.

Ona nije konačna. Ona je dinamična. Domovinskim ratom dijalekatna slika Like vrlo je izmijenjena i još neustaljena. Toponimi o kojima smo raspravljali uglavnom su srednjovjekovnoga porijekla. Oni su hrvatski spomenici pamćenja, duboki korijeni koji svjedoče o hrvatskom protegu i o hrvatskoj dubokoj povijesnoj nazočnosti u Lici. Sve do onog vremena kad *Túrci* (i neki drugi) *nalëgoše na jazik hrvãcki*, kad su se ispremiješali pučanstvo, narječja, dijalekti i mjesni govori. Toponimija, prethrvatska i hrvatska, svjedoči o biološkoj, demografskoj, jezičnoj slici srednjovjekovne Like.

Literatura

- ALERIĆ, D. 2001. *Pregršt južnohrvatskih toponima*, Rijeka: HFD.
- BOGOVIĆ, M. 1997. Crkveno ustrojstvo Like i Krbave u srednjem vijeku, u: *Krbavska bitka i njezine posljedice*, znanstveni skupovi, sv. 3, Zagreb, 79–89.
- ČULJAT, M. 2010. *Lika* (iz bloka jednog novinara), 9. prošireno izdanje Lika-press, Lička škrinjica, 17, Gospić.
- GUŠIĆ, B. 1959. *Dabri i sela Srednjeg Velebita*, Zagreb: JAZU.
- GUŠIĆ, B. 1973. Naseljavanje Like do Turaka, u: *Lika u prošlosti i sadašnjosti*, Zbornik 5, Karlovac, 13–61.
- HOLZER, G. 2007. *Historische Grammatik des Kroatischen*, Wien: Europäische Verlag der Wissenschaften.
- I nomi geografici italiani. Dizionario di toponomastica, storia e significato dei nomi geografici italiani*, Torino, 1991.
- JAKŠIĆ, N. 2000. *Hrvatski srednjovjekovni krajobrazi*, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika.
- KLAIĆ, N. 1988. Srednjovjekovna Krbava od Avara do Franaka, u: *Krbavska biskupija u srednjem vijeku*, Zagreb – Rijeka.
- KLAIĆ, V. 1902. Građa za topografiju Ličko-krbavske županije u srednjem vijeku, *Vjesnik HAD*, n. s., VI, Zagreb, 1–31.

- KLAIĆ, V. 1903–1904. Građa za topografiju Ličko-krbavske županije u srednjem vijeku, *Vjesnik HAD*, n. s. VII, Zagreb, 126–144.
- KRUHEK, M. 1997a. Pregled povijesnih zbivanja na području starohrvatske župe Krbave, u: *Krbavska bitka i njezine posljedice*, znanstveni skupovi, 3, Zagreb, 62–78.
- KRUHEK, M. 1997b. Topografija krbavske spomeničke baštine, u: *Krbavska bitka i njezine posljedice*, znanstveni skupovi, 3, Zagreb, 99–129.
- MARKOVIĆ, M. 1979. Iz prošlosti kretanja stočara na području Like, u: *Udio Like u znanosti i privredi*, Zbornik radova II. znanstvenog simpozija, Gospić, 203–208.
- MARKOVIĆ, M. 1995. O etnogenezi stanovništva Like, *ZbNŽO*, 53, JAZU, Zagreb, 73–189.
- MAYER, A. I – 1957.; II – 1959. *Die Sprache der alten Illyrier*. Schriften der Balkankommission, Linguistische Abteilung, Wien.
- MOAČANIN, N. 1990. Ime Gospić u svjetlu turskih izvora, *Croatia christiana periodica*, sv. 26 (Zagreb), 51–61.
- ONDRUŠ, Š. 2009. *Otajné tresory slav. Chorvat a Srb*, Bratislava: Matica slovenská, 117–127.
- OSTOJIĆ, I. 1974. *Vlasi u Hrvatskoj*, Krapina: vlastita naklada.
- PATSCH, K. 1990. *Lika u rimsko doba* (prijevod), Biblioteka “Ličke župe”, Gospić.
- PAVIČIĆ, S. 1962. Seobe i naselja u Lici, *ZbNŽO*, 41, Zagreb: JAZU.
- PAVLIČEVIĆ, D. 1997. O pučanstvu Krbave, Like i Gacke s posebnim osvrtom na Bunjevce, u: *Krbavska bitka i njezine posljedice*, znanstveni skupovi, 3, Zagreb, 203–220.
- PEJNOVIĆ, D. 1997. Geopolitički položaj Krbave u srednjovjekovnom, osmanlijskom i vojnokrajinskom razdoblju, u: *Krbavska bitka i njezine posljedice*, znanstveni skupovi, 3, Zagreb, 51–61.
- SCHRAMM, G. 1981. *Eroberer und Eigessenen* (Geographische Lehnnamen als Zeugen der Geschichte Südosteuropas im ersten Jahrtausend n. Chr.), A. Hiersemann, Stuttgart)
- ŠIMUNOVIĆ, P. 1986. *Istočnojadranska toponimija*, Split: Logos.
- ŠIMUNOVIĆ, P. 2003. „A Turci nalegoše na jazyk hrvatski“ – Toponomastička i jezična stratigrafija u Lici, u: *Lika i Ličani u hrvatskom jezikoslovlju* (zbornik), Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 71–89.
- ŠIMUNOVIĆ, P. 2005. *Toponimija hrvatskog jadranskog prostora*, Zagreb: Golden Marketing – Tehnička knjiga.
- ŠIMUNOVIĆ, P. 2009. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- ŠURMIN, Đ. 1898. *Hrvatski spomenici (Acta Croatica)*, Zagreb: JAZU.
- Vodič kroz arheološku zbirku Muzeja Like*, Gospić, 1974.

Toponomastic and linguistic stratigraphy in Lika

Abstract

Although Lika abounds in Pre-Croatian archaeological sites, there are not many Pre-Croatian substratum toponyms that have been preserved (*Avendon, Ardocij, Ankus, Bag, Mrsinij, Turan, Kompolje, Skadar, Kosinij, Lika...*), which signifies how discontinuant living was at the time of Croatian migrations: the indigenous population retreated into mountains and the Croats occupied the fields beside rivers: the *Lika*, the *Krbava*, the *Gacka...* in the region of the old cultural soil which they were perseveringly colonizing and intensively cultivating.

Therefore, many names of land plots in the fields of Lika are inspired by water (*čret, kal, resnik, gat, prespa, brlog, bruvno, brod...*). Mountains of Lika were rich in forests. Hence many settlements were named after trees: *drezga (Drežnice), dubrava (Dubrava), cer (Cerje), jela (Jelšane), *brěza (Brizna), plěš* 'bare rocky countryside' (*Pleševica*), *plas* 'forest clearing', *gvozd* 'forest' (*Gvozd*), etc.

Consequently, there is a very rich geographical nomenclature in Lika, which was reflected in toponymy.

In medieval toponymy of Lika there are ethnic oychonyms ending in *-jane*: *Rešane, Brodnjane, Brušane, Podstenjane...* Such oychonyms always indicate »the location a particular group selected for its permanent settlement', unlike the patronymic oychonyms (most frequently formed by the suffix *-ići*), which denote »a multitude that is in a certain relationship with the clan's founding father whose name is in the root of the oychonym' and indicate a living and long after preserved clan community of the settlement.

This rich and developed medieval oychonymy was submitted to radical changes after the battle of Krbava in 1493. Following the battle, many čakavian indigenous inhabitants left Lika and (new-štokavian, ikavian) Catholics mostly from Western Herzegovina and (new-štokavian, ijekavian) Orthodox from the inland of the Balkan peninsula took their places.

Ključne riječi: toponimija, Lika, toponomastička stratifikacija

Key words: place names, toponymy, Lika, toponomastic stratification